

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/24/15-17>**Aynur Meyfaliyeva**Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
aynurmeyfaliyeva@gmail.com**Əlvən Tağiyeva**Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti
tagiyevaevan@gmail.com

GƏNCƏ-QAZAX ZONASINDA YETİŞDİRİLƏN CAMIŞ VƏ QARAMALIN QARIN BOŞLUĞUNDAKI ORQANLARIN QAN TƏCHİZATININ ÖYRƏNİLMƏSİ

Xülasə

Tədqiqat işi Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin Baytarlıq təbabəti fakültəsinin nəzdində "Baytarlıq Klinikası" və "Anatomiya, patanomiya və patfiziologiya" kafedrasının laboratoriyasında aparılmışdır. Tədqiqat zamanı Gəncə-Qazax zonasında yetişdirilən camış və qaramalın qarın boşluğundakı orqanların qan təchizatının öyrənilməsini qarşımıza məqsəd qoyduq. Biz tədqiqat nəticəsində əsasən arteriyaların magistraldan ayrılma bucaqlarına (iti, düz, küt), onların uzunluğuna, diametr dəyişkənliyinə, variyasiyalarına və anastomozlarına əsas diqqət yönəldik. Qarın boşluğu orqanları qarın aortasından ayrılan tək cüt arteriyalarla qidalanır. Tək arteriyalara: qarın, kranial, kaudal, göz, cüt arteriyalara isə: böyrək, böyrəküstü, xaya və yumurtalıq arteriyaları aiddir. Müəyyən etdik ki, arteriyalar bütün növ heyvanlarda demək olar ki, eyni baş hesab olunan magistraldan ayrılır. Qaramalın qarın arteriyası çoxkamaralı mədənin olması ilə əlaqədar olub bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir.

Açar sözlər: camış, qaramal, orqan, qarın boşluğu, qan təchizati

Aynur MeyfaliyevaAzerbaijan State Agrarian University
aynurmeyfaliyeva@gmail.com**Alvan Taghiyeva**Azerbaijan State Agrarian University
tagiyevaevan@gmail.com

Study of the blood supply of organs in the abdominal cavity of buffalo and cattle raised in the Ganga-Gazakh zones

Abstract

The research work was carried out in the laboratory of "Veterinary Clinic" and "Anatomy, pathanatomy and pathophysiology" department under the "Faculty of Veterinary Medicine" of the Azerbaijan State Agrarian University. During the research, we aimed to study the blood supply of the organs in the abdominal cavity of cattle, buffaloes raised in the Ganja-Gazakh zones. As a result of the study, we mainly focused on the angles of separation of the arteries from the trunk (sharp, straight, obtuse), their length, diameter variation, variations and anastomoses. Abdominal organs are supplied by a single pair of arteries that branch off from the abdominal aorta. Single arteries include abdominal, cranial, caudal, eye, and double arteries include renal, adrenal, testicular and ovarian arteries. We found that the arteries in all species of animals depart from the main trunk, which is considered to be almost the same. The abdominal artery of cattle is related to the presence of a multi-chambered stomach and has a number of characteristics.

Keywords: buffalo, cattle, organ, abdominal cavity, blood supply

Giriş

Heyvandarlığın inkişaf etdirilməsi əhalinin müxtəlif növ kənd təsərrüfatı məhsulları ilə təmin olunmasında aktual məsələ olaraq qalır. Maldarlıq heyvandarlığın ən mühüm sahələrindən biri olmaqla Azərbaycanın müxtəlif təbii-iqtisadi zonalarında çox geniş yayılmışdır. Hal-hazırda respublikada maldarlığın daha da inkişaf etdirilməsi, bu sahədə damazlıq işinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və mövcud malın cins tərkibinin yaxşılaşdırılması istiqamətində dövlət tərəfindən çox ciddi tədbirlər görülməkdədir (Abasov, 2011: 215-216).

M.Q.Privers və onun şagirdlərinin tədqiqatları nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, damar sistemi orqanının ayrılmaz bir hissəsi olmaqla onun quruluşu, funksiyası və inkişafı ilə sıx əlaqədardır. Ona görə də ayrı-ayrı orqanların orqandaxili arteriyalarının şaxələnmə tipləri də həmin orqanın morfoloji funksional xüsusiyyətlərindən asılıdır (Akayevskiy, Seleznev, Yudiçev, 2009: 330).

Qan orqanizmin normal həyat fəaliyyətini təmin etmək üçün zəruri olan daxili mühiti təşkil edir. O, qırmızı rəngli turştəhər dadlı, xüsusi qoxulu maye toxuma təəssüratı yaradır. Qanın tərkibi maye plazmadan və müəyyən kimyəvi forması olan elementlərdən ibarətdir. Qanın plazması demək olar ki, şəffaf, açıq sarımtıl çalan mayedir. O, zülallardan, zülalsız azotlu birləşmələrdən (sidik cövhəri, amin turşuları), mineral maddələrdən, qlükozadan, yağlardan (lipidlər), qazlardan, hormonlardan, vitaminlərdən, fermentlərdən, müdafiə maddələrindən (antitel) və s. ibarətdir (Musayev, 2016: 34; Mirzəyev, 2019: 141).

Əzələlərin qan təchizatı onların formasından, quruluş tipindən, topoqrafiyasından, inkişaf xüsusiyyətlərindən və funksiyasından asılıdır. Camış, qaramal və qoyunların çanaqətrafi əzələlərinin qan təchizatına həsr edilmiş elmi-tədqiqat işinin (R.B.Rüstəmov) nəticəsi göstərir ki, bu heyvanların çanaq ətrafının əzələləri iki və daha çox mənbədən qan alır (Ramazanov, 2014: 237).

Qarın arteriyası – a.Celiaca tək arteriyalardan olub, aortanın ventral divarından axırncı döş fəqərəsi, yaxud birinci bel fəqərəsi nahiyəsində ayrılır. O, dalaq, mədənin sol və qaraciyər arteriyalarına bölünür. Ona görə də buna əvvəllər üçayaq (tripus coelicus Halleri) deyilirdi (Klimov, Akayevskiy, 2011: 440).

Camış Azərbaycan Respublikasının əksər rayonlarında yetişdirildiyindən bir çox bioloji təsərrüfat üstünlüklərinə malik olması ilə əlaqədar olaraq onun orqanlarının quruluşunun istər döl, istərsə də doğulduqdan sonrakı dövrlərdə öyrənilməsinin və eyni zamanda onun növ xüsusiyyətlərini bilməyin nəzəri və təcrübəvi əhəmiyyəti var. Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alıb, bir neçə növ gövşəyənlərdə qarın boşluğu orqanlarının qan təchizatının yaş və növ xüsusiyyətlərini öyrənməyi qarşımıza məqsəd qoyduq.

Tədqiqat işi Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin Baytarlıq təbabəti fakültəsinin nəzdində “Baytarlıq Klinikası”nda və “Anatomiya, patanatomya və patfiziologiya” kafedrasında aparılmışdır. Aparığımız tədqiqat işləri zamanı müfəssəl ədəbiyyatlarla tanışlıq göstərdi ki, qan damarlarının yaş və növ xüsusiyyətlərinə aid az məlumatlar dərc olunub. Bu sahədə dərc olunan əsərlər arasında F.P.Markizov (1959), B.D.Şults (1961), A.A.Turyevski (1963), L.H.Soldatov (1972), R.B.Rüstəmov və A.M.Ramazanov (1972, 1973, 1975) vardır. R.B.Rüstəmov və A.M.Ramazanovu çıxmaq şərti ilə qalanları öz tədqiqatlarını donuz, sığır, it və başqa heyvanlar üzərində aparmışlar.

Tədqiqat dövründə biz iki aylıq döldən başlayaraq 15 yaşa qədər olan dövrlərdə yaş qruplarını əhatə etdik. Burada həm döl dövrünün, həm də yaşlı heyvanların üzərində məlum Zolotuxin-Pirives üsulu ilə rentgenokonstrast maddə (qurğuşun boya) qarın aortasına qoyulmuş Kaniyul vasitəsi ilə Jane şprisi ilə qarın aortasından yeridildi, dolması yoxlandıqdan sonra 3-10%-li formalin məhlulunda fiksasiya edildi, sonra həmin materialın baytarlıq klinikasında olan stasionar rentgen aparatında rentgenoqramması (şəkli) alındı və preparatlar təşrih (pereparovka) edilib, əldə edilən nəticələr protokollaşdırıldı.

Tədqiqat nəticəsində 60-a yaxın rentgenoqramma alınıb, bu da qarın boşluğunda yerləşən orqanların qan təchizatının yaş və növlərdən asılı olaraq necə dəyişməsinə əks etdirir. Qaramalın qarın arteriyası 12 sm uzunluğunda olub işgənbənin sağında yerləşməklə mədənin sol arteriyasına keçir. O, özündən aşağıdakı şaxələri verir: a) diafraqmanın kaudal arteriyalarını; b) işgənbənin sağ

arteriyasını; c) işgənbənin sol arteriyasını; d) mədənin sol arteriyasını. Biz tədqiqat nəticəsində əsasən arteriyaların magistraldan ayrılma bucaqlarına (iti, düz, küt), onların uzunluğuna, diametr dəyişkənliyinə, variyasiyalarına və anastomozlarına diqqət yönəlttik. Müəyyən etdik ki, arteriyalar bütün növ heyvanlarda demək olar ki, eyni baş hesab olunan magistraldan ayrılır. Heyvan yaşlandıqca damarların uzunluğu dəyişir, əsas xarakterik dəyişilən damarların diametridir ki, bu da döl dövründə, xüsusilə onun 2-ci yarısında daha intensiv dəyişilir. Bu intensivlik doğulandan sonra 1-1,5 yaşda da təsadüf edir, heyvan yaşlandıqca damarların diametrindəki inkişaf dinamikası tədricən zəifləyir və 3-3,2 yaşa yaxın demək olar ki, stabilləşir.

Nəticə

Apardığımız tədqiqatlar göstərdi ki, 3 yaşlı heyvanın damarının diametri ilə 1 yaşlınkı arasında çox cüzi fərq vardır. Bu da onu göstərir ki, inkişaf əsasən 3 yaşa qədər olur. Ondan sonra damar diametrində xarakterik dəyişiklik nəzərə çarpmır. Tədqiqat dövründə həm də ayrı-ayrı damarlar arasında (üzvi daxili) anastomozlara da fikir verdik, belə nəticəyə gəldik ki, cavan yaşlarda damarlar arasında anostomozlar çox olur, damarların homodinamik qanunauyğunluğuna tabe olaraq yuxarı yaşlarda anastomozlar damar magistrallarının formalaşması ilə bir növ azalır.

Ədəbiyyat

1. Abasov, İ. (2011). Ərzaq təhlükəsizliyi və kənd təsərrüfatının prioritet istiqamətləri. Bakı: "Elm və təhsil", 640 s.
2. Akayevskiy, A., Seleznev, S., Yudiçev Y. (2009). Ev heyvanlarının anatomiyası. Sankt-Peterburq: Akvarium-Print, 640 s.
3. Musayev, N. (2016). Heyvanların anatomiyası və fiziologiyası. Bakı, 78 s.
4. Mirzəyev, G. (2019). Yeyinti xammalının əmtəəşünaslığı və anatomiyası fənnindən laboratoriya işlərinin yerinə yetirilməsinə dair dərs vəsaiti. Bakı: "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı, 240 s.
5. Ramazanov, A. (2014). Ev heyvanlarının anatomiyası. Gəncə: "Əsgəroğlu" nəşriyyat və poliqrafiya MMC, 688 s.
6. Klimov, A., Akayevskiy, A. (2011). Ev heyvanlarının anatomiyası. Sankt-Peterburq: Lan, 1040 s.

Göndərilib: 22.06.2023

Qəbul edilib: 11.08.2023